

PATRİK ZÜSKİND "ÖZ DÜNYASINA QAPANANLAR"

Dünya ədəbiyyatında tək bir roman müəllifi kimi tanınan və elə bu romanı ilə də alman ədəbiyyatının ən yaxşı yazıçısı statusuna yiyələnən Patrik Züskind 26 mart 1949-cu ildə Almaniyanın Ambaxt şəhərində Ştarnberq gölünün yaxınlığında sərbəst yazıçı Vilhelm Emmanuel Züskindin ailəsində dünyaya gəlmişdir. Patrik Züskind Holtshausendə böyümüş və ilk təhsilini də burada almışdır. Əvvəllər peşəkar şəkildə piano çalmaq istəsə də, sağ əlində olan fiziki problemlə əlaqədar bu istəyini reallaşdırma bilməmişdir. Universiteti bitirdikdən sonra bir il “Aix-en-provence” leksiyalarında iştirak etmiş, öz biliklərini fransız dili və mədəniyyətini öyrənməyə sərf etmişdir. Bundan sonra Parisə getmiş və orada yaşamağa başlamışdır. Yazıçılıq kariyerasına teatr oyunları yazmaqla başlamışdır. Universitet illərində yazmağa başladığı bədii yazıları və ssenariləri bugünə kimi nəşr olunmamışdır. 1981-ci ildə Münixdə yazdığı “Kontrabas” monopyesi Züskindin teatr səhnəsində qazandığı ilk nailiyyət idi. “Kontrabas” Almaniya, İsveçrə, London və Nyu Yorkda tamaşaya qoyulmuşdur. Bundan sonra Züskind özünə dünya şöhrəti qazandıran “Ətriyyatçı” romanını(1985), “Göyərçin”(1987) və “Cənab Zommerin tarixi”(1991) əsərlərini yazır.

Patrik Züskind də atası kimi sərbəst yazıçı olaraq fəaliyyət göstərir, həm sərbəst yazılar yazır və korrektorluq edir, həm də roman, qısa hekayələr və televiziya üçün ssenarilər yazır. Hal-hazırda gizli şəkildə fasilələrlə gah Münhen, gah Fransada, xüsusilə də Mansadanda yaşamaqdadır. Müəllif bu həyat tərzilə Qrenuy obrazını xatırladır. Ümumiyyətlə, Patrik Züskindin müxtəlif obrazları ilə tanış olduqca bu obrazların da müəllif kimi cəmiyyətdən təcrid olunmağa meyilli olmalarını

görürük. Məsələn, gənc rəssam olan qadın obrazı öz emalatxanasına, kontrabasçı səskeçirməz mənzilinə, Jan Batist Qrenuy mağaraya qapanırlar. Xüsusilə Cənab Zommer obrazı bu baxımdan müəllifin özünü xatırladır. Onun ən böyük istəyi cəmiyyətdən uzaqlaşaraq mənəvi rahatlıq tapmaqdır. Belə bir fikir də yarana bilər ki, Züskindin öz həyatı əsərlərinin davamıdır, yaxud əksinə əsərlərinin bir növ başlanğıcıdır. Bu haqda Funda Kızıler məqalələrindən birində yazmışdır: “Züskindin bədii mətn paradigmasında xarici aləmi düşməni kimi görüb ondan qaçmağa çalışan kontrabasçı və “Göyərçin” povestinin baş qəhrəmanı Gonatan Noel evlərinə sığınarkən, ətir virtuozu Qrenuy kimsəsiz bir dağa, Cənab Zommer isə təbiətin qoynuna sığınmaqla özünə rahatlıq tapmağa çalışır. Lakin bu obrazların heç biri cəmiyyətdən bu cür qaçışla axtardığı rahatlığa qovuşa bilmir. Bunun əvəzinə biz daim narahat və axtarışda olan insan obrazları ilə qarşılaşırıq” (3, s. 34).

Bəzi araşdırıcıların fikrinə görə, Züskind “ədəbiyyat dünyasının yaşayan ən sirli yazıçılarından biri”dir. Patrik Züskind isə özünü “nəşr olunmamış qısa hekayələrin və uzun ssenarilərin müəllifi” kimi təqdim edir.

Züskind yaradıcılığı nəinki roman, pyes, kiçik hekayə janrında qələmə aldığı dolğun bədii əsərlərdən, həmçinin televiziya və səhnə üçün yazdığı ssenarilərdən də ibarətdir. Onun ilk əsərlərindən olan “Ətriyyatçı” romanı oxucular tərəfindən xüsusi maraqla qarşılanmışdı. 1981-ci ildə yazdığı “Kontrabas” monopyesi də müəllifin diqqətəlayiq əsərlərinin başında gəlir. İlk dəfə 1984-cü ildə tamaşaya qoyulmuşdur. Bu tarix müxtəlif qaynaqlarda 1985-ci il kimi də göstərilmişdir. Prof. Jerzy Stühr “Kontrabas” haqda yazdığı məqaləsində pyesin beynəlxalq premyerasının ilk dəfə 15 fevral 1985-ci ildə keçirildiyini qeyd etmişdir(7).

Əsər Almaniya ilə yanaşı, İtaliya, Kanada, ABŞ, Avstriya kimi ölkələrdə də 700 dəfəyə yaxın tamaşaya qoyulmuşdur. Əsər haqqında Züskind özü bunları qeyd etmişdir: “1980-ci ildə “Kontrabas”ı yazdım. Bu əsər bir adamın öz balaca otağında həyat haqda keçirdiyi düşüncələrlə bağlıdır. Bu əsərdə həyatdan əldə etdiyim təcrübələrim yer alıb, çünki həyatımın çoxunu get-gedə artan çətinliklərlə belə balaca otaqlarda keçirmişəm. Ümid edirəm ki, bir gün o qədər balaca bir otaq taparam ki, məni tamamilə tükədən və hərəkət etdiyim anda məni tərk edər”(7).

“Kontrabas” birinci şəxsin dilindən nəql olunur. Biz həm onun monoloqunu dinləyirik, həm də Züskindin səhnəni canlı təsviri ilə birlikdə bu şəxsin kim olması və hərəkətləri haqqında təəssüratımız olur. Həmin birinci şəxs, hadisələri nəql edən qəhrəmanımız kontrabas çalğıçısının özüdür. Dövlət orkestrində xidmət edən bu kontrabasçı uşaqlığından başlayaraq bu gün də onu narahat edən və sevmədiyi bir çox məsələyə toxunur. O danışdıqca oxucu və ya tamaşaçı onun necə tənha və bədbəxt olmasının şahidi olur. Əsər bir növ kontrabasçının musiqi və həyatla bağlı düşüncələri paradigmasında reallaşır. Qəhrəmanımız Qərb musiqisi ilə bağlı tənqid və düşüncələrini də tamaşaçı ilə paylaşır. Bu yolla da bir çox məsələlərə toxunmağı bacaran “kontrabasçı elə Züskindin öz proobrazıdır”, – desək, yanlışlarıq. Bu haqda Miray Esleyin fikirləri də maraqlı görünür: “Teatr mətninin musiqi ilə olan əlaqəsində kontrabassın görüntüsü, səslərin gurultulu olması və formaca iri və kobud bir musiqi aləti olması musiqi ilə birlikdə nəinki orkestr daxilindəki, o cümlədən cəmiyyətdə mövcud olan iyerarxiya və toplumsal cinsiyyət məsələlərinə də biganə qalmamasına gətirib çıxarır. Nəticə olaraq Alman idealizminə qarşı tənqid səciyyəsi daşdığını deyə biləcəyimiz bu oyun(tamaşa) musiqi və cəmiyyətdəki bir çox problemə kontrabas aləti ilə cavab verir”(2, s. 67).

Əsəri oxuduqca görürük ki, kontrabasçı bu alətin kobud görünüşü və gurultulu səsə sahib olması ilə əlaqədar digər alətlərlə müqayisədə daha az ehtiyac duyulması və insanlara xoş təsir bağışlamamasından şikayətlənir. Lakin musiqiçi bunu elə bir dillə deyir ki, biz ilk başda onun sanki aləti həqiqətən təriflədiyini və başqa alətlərdən daha üstün tutduğunu düşünürük. Əsərdən gətirdiyimiz belə bir sitata nəzər yetirək: “Əksinə, bircə şey heç cür ağılıma girmir – kontrabassız orkestr. Hətta deyə bilərik ki, orkestrin mövcudluğu da bir başa kontrabasdan başlayır. Bəzən görürsən ki, orkestr birinci skripkasız, nəfəsli musiqi alətləri, zərb alətləri, tambur, truba olmadan, daha nələrsizsə çıxış edir. Amma kontrabassız – Ömründə!”(5, s. 276).

Kontrabasçı əvvəlcə bu ifadələri işlətməklə sanki öz kobud görünüşlü alətinin orkestr üçün hava və su qədər vacib olmasını vurğulayır. Lakin çox keçmir ki, Bethoven, Şopen kimi dahilərin kontrabasdan istifadə etmədikləri üçün əsərlərində yaranan çatışmazlıqları da kinayəli bir dillə

vurğulayır. Və ya Şubertin “Si minor” adlı əsərinin kontrabassız necə yarımçıq olacağı məsələsinə toxunur: “Təsəvvür edin ki, Şubertin sinfoniyası kontrabassız necə minor səslənirdi. Çox kiçik cizgisini də təsəvvür edirəm. Bunu necə təsəvvür edəsən, sevinin ki, bunu qulağınızla eşitməmisiniz”(5, s. 277).

Alman idealizminin düşüncə tərzini özündə əks etdirən mətn əslində bir növ inkişaf və dəyişiklikdən çəkinən bu qəliblənmiş sistemi kontrabasçının diliylə tənqid edir. Məsələn, mətndən gətirdiyimiz belə bir sitata nəzər yetirək: “Mən ümumiyyətlə caza, roka və bütün bu tipli şeylərə qarşıyam. Klassik ənənənin qulu, gözəlliyə, xeyirxahlığa və həqiqətə meyllənən bir musiqiçi kimi sərbəst improvizasiyanın yaratdığı anarxiyadan qorxduğum qədər heç nədən çəkinmirəm”(5, s. 277).

Pyes eyni zamanda həm Alman idealizminin klassik bir təsvirini verir, həm də cəmiyyətin necə olmasına dair suallar qoymaqla gündəlik həyatda görməzdən gəlməyə çalışdığımız bir çox məsələləri də göz qabağına gətirir. Bu məsələlərdən ən başlıcası isə “kimsəsizləşmək”, “tənhalaşmaq” problemimizdir. Pyesin ən başlıca dərdi orkestrin ən axırına oturdulmuş, digər musiqiçilərdən ayrılmış, orkestr üçün daşdığı əhəmiyyətə baxmayaraq, dinləyənlər üçün varlığı heç də məlum olmayan kontrabasın tənhalığını, gərəksizliyini göstərməklə əslində bu günün insanına güzgü tutmaqdır. “Kontrabas yaylı çalğı alətləri arasında ən qalın səslisidir. Bununla belə orkestrin yaratdığı harmonik sistemdə olduqca əhəmiyyətli yer tutur. Harmonik strukturda ən altda duran bas cərgəsi, orkestrin öz quruluşunda isə ən arxada və ya küncdə durur. Bununla belə musiqi əsərlərində vacib olan notları, cümlələri bir-birinə bağlayır və ya onlar arsında keçidi təmin edir”(2, s. 72).

Müəllif bir musiqi aləti kimi kontrabası seçməklə bir yandan özünün musiqi sahəsindəki savadını göstərmiş olur, bir yandan da cəmiyyətdə baş verən istismarı və ayrışdırıcıliyi ən dolğun şəkildə ifadə edə bilir. Bu baxımdan müəllif həqiqətən də bu çalğı alətinə böyük anlam yükləmişdir. Başqa bir ifadəylə ona “ictimai cins” rolunu vermişdir. Miray Eslek bu haqda yazır: “Alətə belə toplumsal cinsiyyət rolunun verilməsi sadəcə onun bir cins kimliyini ortaya çıxarmır. Cəmiyyətdə fiziki baxımdan reallaşan kənarlaşdırma, təcrid halları fiziki və cinsi zorakılığa gətirib çıxarır. Çünki məhz bu əsərdə musiqi ilə birlikdə qadın bədənini də simvolizə edən kontrabas həyatın içində yer alan bu cür şiddət hallarını xatırladır”(2, s. 73).

Bu fikirləri daha da aydınlaşdırmaq üçün əsərdən bir sitat da gətirəcəyik. Lakin əvvəlcə bunları qeyd etmək istəyirik ki, öz həyatından, çaldığı alətdən nifrət edən baş qəhrəmanımız bütün bu nifrətinin səbəblərini də dolayı yolla izah edir. Biz onun nitqini dinlədikcə qarşımızdakının hər şeyi ilə canlı bir insan olduğuna əmin oluruq. Bu insan bir yandan bütün cəmiyyəti – yuxarıları və aşağıları, bir yandan həyatın özünü, bir yandan da 35 yaşına çatmış, aşiq olmaq üçün gecikdiyini düşünməsinə baxmayaraq aşiq olmuş bir insanı təmsil edir. Bu insanın musiqiyə başlamaq səbəbi isə ondan özü kimi məmur olmağı tələb edən atasının tələbini yerinə yetirmək yerinə musiqiçi olan anasının ixtisasını davam etdirməkdir. Əslində bu obraz musiqiçi olmaq da istəmir. Lakin atasının tələblərinə tabe olmaq yerinə, anasını “oğlum sevdiyim ixtisasımı davam etdirir” düşüncəsi ilə xoşbəxt etməyi üstün tutur. Nəticədə isə heç nə dəyişmir. Qəhrəmanımız dövlət orkestrində qulluq etdiyinə görə atası kimi məmur olmuşdur. Deməli, onun bütün bu qəzəb və nifrəti uşaqlıqdan irəli gələn və zamanın çətinliyi ilə daha da böyüyən bir nifrətdir. Lakin baş qəhrəmanımızın kontrabası belə alçaltmasının yeganə səbəbləri bunlar deyil. O bu aləti həm də aşiq olduğu qadınlarla arasına girən iri, qorxunc, bədheybət bir varlıq kimi qiymətləndirir. Onu qoyacaq yer tapmadığı halda bir qadının evinə necə təşrif buyuracağından şikayət edir: “...Necə də bədheybət alətdir! Xahiş edirəm, ona diqqətlə baxın! Sadəcə baxın! O piyli qoca qarıya oxşayır. Konrtabas ən biabırçı, ən namünasib, ən kobud musiqi alətidir. Onu böyük bir ləzzətlə tikə-tikə edərdim, mişarla doğrayardım, dağıntılarını da toza döndərərdim”(5, s. 290).

Onun öz çalğı alətinə olan nifrətinin başqa bir səbəbi də budur. Kontrabasın qadın bədənini ilə müqayisə olunan bu kobud təsviri musiqiçinin bu alətə olan qəzəb və nifrətini haqlı çıxarır. Əslində bu monoloq bir növ cəmiyyətdə qadına qarşı olan istismar və zorakılıq hallarını da təmsil edir.

Pyes tək bir şəxsin dilindən tək məkanda – musiqiçinin otağında baş verməsinə baxmayaraq o qədər çox məsələyə toxunur ki. Daha çox modern üslubda yazılmışdır. Çünki müəllifin birinci şəxsin diliylə verdiyi ifadə üslubu kinayəli, bəzənsə yumoristik bir dildir. Bununla belə əsərdə

postmodern ünsürlər də yer alır. Pyesin sonuna doğru baş qəhrəmanımızın xəyalında keçmişə qayıdıb sevdiyi qadına – Saraya olan məhəbbətini hayqırması və ya tez-tez xatirələrdə keçmişə baş vurması buna kiçik bir nümunə ola bilər. Bundan başqa müəllif əsəri elə bir dillə ifadə edir və o qədər çox məsələyə toxunur ki, sanki artıq nələr anlayacağımızı, əsəri necə mənalandıracağımızı tamamilə biz oxucuların öhdəsinə buraxır. Sanki “Əsərə istədiyiniz kimi baxa bilərsiniz”, – deyir, – “Ya öz həyatından qeyri-məmnun olan kontrabasçınının – az maaşlı, istədiyi həyatı yaşaya bilməyən bir dövlət məmurunun haqlı nifrəti kimi, ya da... ya da necə anlamaq istəyirsinizsə, o cür”.

Müəllifin maraq doğuran əsərlərindən biri də “Göyərçin” povestidir. Əsər dilimizə tərcümə olunmamışdır. Kiçik həcmli bu əsərdə hadisələr baş qəhrəman Gonatan Noel və onun evinin qapısı ağzına qonmuş göyərçin ətrafında cərəyan edir. Daha doğrusu, 55 yaşına çatmış və bankda nəzarətçi işləyən yaşlı Gonatanın qapısı ağzına qonmuş göyərçindən qorxaraq evini tərk etmək qərarı alması və bundan sonra baş verən hadisələri əks etdirir. Əsərin baş qəhrəmanı olan Gonatan Noelin həyatı tükənməz çətinliklərlə keçmişdir. Hələ uşaq ikən anasını itirmiş, çox keçmədən atası da yoxa çıxmışdır. Beləcə hər iki valideynini itirən Gonatan yaşca özündən kiçik olan bacısı ilə Cənuba gedən bir qatarla yola düşürlər. Cənubda onların həyatı bir müddət qaydasında gedir və tezliklə Gonatan hərbi xidmət üçün çağırılanda bacısını buradakı insanlara tapşırır. Hər şeyin yoluna girdiyinə inandığı bir dövrdə – üç illik əskərlikdən sonra yaşadıkları kəndə qayıdanda bacısını tapa bilmir və qonşulardan Kanadaya getdiyini öyrənir. Əslində hadisələrin bu cür təsviri inandırıcı gəlmir. Bacının taleyi ilə, onun doğrudan da Kanadaya getmiş olması ilə bağlı oxucuda şübhə yaranır. Evlilik həyatı da uğursuz alınan Gonatan əşyalarını yığb Parisə yola düşür. Nəhayət böyük çətinliklərdən sonra həyat Parisdə üzünə gülür. Həm bankda bir iş tapır, həm də qalacaq kirayə bir ev. İndiyə kirayə tutduğu həmin evdə bütün səs-küylərdən və insanlardan uzaq, sadəcə özünün olduğu səsiz və kimsəsiz bir həyat yaşamağı arzulayır. Tək istəyi evinin illik son kirasını da verib öz şəxsi mülkünə çevirmək və bu balaca evdə hər şeydən uzaqda yaşamaqdır. Hər mərtəbəsində tualeti ortaq istifadə olunan bu binada Gonatanı yeganə qorxudan şey, onun ən dəhşətli kabusu tualetə getmək üçün koridora çıxanda kimləsə qarşılaşmaqdır. Sanki “Əvvəlcə siz buyurun, Yox, yox siz keçin”, – deməklə çox lüks və ya mühim bir yerə təşrif buyurmaq üçün bir-birinə icazə verməyə çalışmaq ona qorxulu bir kabus kimi görünür. Və bu kabus Allaha şükür ki, Gonatanın başına indiyə kimi sadəcə bir dəfə gəlmişdi.

Bir səhər yenə tualetə getməyə hazırlaşarkən yadına həmin əhvalat düşür. Əvvəlcə qapının arxasında kiminsə olacağı qorxusuyla qapını açmaqdan imtina edir, sonraya bütün cəsarətini toplayıb qapını azca aralayır. Və o dəhşətli mənzərə ilə qarşılaşır – qapısının ağzında bir göyərçin oturmuşdur. Bundan sonra oxucu Gonatanın göyərçinə qarşı içində yaranmış ikrah və nifrət duyğusu ilə qapını açmaqdan imtina etməsinin şahidi olur. Züskind əsərin bu hissəsində oxucunu heyrləndirməyi böyük bir məharətlə bacarır. Gonatanın içində yaranan bu nifrət və qorxu qarışıq duyğular onu qapını açmaqdan daşındırdığı kimi mətbəxdə qabları və ya tərəvəz yumaq üçün istifadə etdiyi qabyuyulandan tamamilə başqa, heç vaxt ağlından keçirməyəcəyi iyrənc bir məqsəd üçün istifadə etməsinə səbəb olur. Gonatanın özünü bu qədər çarəsiz hesab etməsi, bir göyərçindən qorxaraq qapını açmağa cəsarət etməməsi həqiqətən də oxucunu çaşdırır. Nəhayət, əşyalarını köhnə çamadanına yığb evi tərk edəndə göyərçinin orada olub-olmamasına belə baxmadan pilləkəndən aşağı enir. Bu göyərçinin ona toxunması ehtimalı belə Gonatan üçün əzabvericidir. Belə ki, öz dərddini nərdivanda qarşılaşdığı və binasının təmizlik işlərindən məsul olan Madam Rokarda belə deyə bilmir. Göyərçinin getməməsi ehtimalına görə bütün gecəni evə qayıtmamağı, bunun əvəzinə oteldə gecələməyi qərara alır. Lakin burada da macəralar ondan əl çəkmir. Patrik Züskindsə oxucuya yenə rahatlıq imkanı vermir. Qaldığı binanı tərk edib işə yollanandan otelə çatana qədər Gonatanın beynində yaranan sorğu və düşüncələr oxucunu da düşünməyə vadar edir. İllərdir onunla eyni məhəllədə yaşayan evsiz acınacaqlı və ikrah doğuran həyatı, işi başından aşan dərzi qadın və s. Bütün bu başına gələnlər indiyə kimi səssiz, insanlardan kənarda yaşamağa can atan Gonatanın özünü və həyatını sorğulamasına gətirib çıxarır. O hətta bankda nəzarətçilik edəndə belə hər dəfə stabil duran, gözlərini belə qırpmadan ətrafa nəzər yetirən, işinə dəqiqəsi-dəqiqəsinə hər gün eyni vaxtda, gecikmədən çatan biridir. Həyatında baş verən ən kiçik dəyişiklik və ya yeniliyin belə hər şeyi məhv edə biləcəyindən ehtiyat edir. Məhz buna görə də onun hər günü digərlərinin eynisi,

təkrarıdır. Gonatan göyərçini görəndə onda yaranan qorxu onu illərdir yaşadığı binanı tərk etməyə məcbur etmişdir. Bütün bunlar əsəri oxuduqca oxucuya daha normal görünür. Bu isə Züskindin ustalığıdır. Çünki bugün baş verən hadisələrə paralel keçmişdən fraqmentlər gətirir, yuxarıda uşaqlığı və gənclik illərindən qeyd etdiklərimiz kimi. Lakin bu gün onu yaşadığı evi tərk etməyə vadar edən göyərçin düşünməyə də məcbur edir. Beləcə otel otağında oturan Gonatan indiyə kimi yaşadığı bütün həyatını, etdiklərini sorğulamağa başlayır. “Azadlıq nədir?” “Atdığı addımları istəyərəkmi atırdı?” “Varlığının mahiyyəti nədədir?” və s. Bu isə hər birimizi düşündürür. Bununla sanki müəllif oxucuyla təmasa keçir.

Bu cəhət – tək qalmaq, insanlardan qaçmaq problemi Züskindin bütün əsərləri üçün səciyyəvidir. Lakin “Göyrəçin”i digər əsərlərdən fərqləndirən cəhət qəhrəmanın əsərin sonunda həyatın mənasının digər insanların əhatəsində olmaqla qazanıla biləcəyi qənaətinə gəlməsidir. Bu hissə əsərin türkcə tərcüməsində belə gedir. “Nerede öbür insanlar? Tanrım, nerede öbür insanlar acaba? Yaşayamam ki ben öbür insanlar olmadan!”(4, s. 69).

Əsərin finalında da məhz bu düşüncələrlə Gonatanın öz evinə qayıtması təsvir olunur. Evi olan mərtəbəyə çatdıqda isə göyərçinin çoxdan qovulub-koridordan çıxarılmış olmasını, yerlərin təmizləndiyini görür.

Müəllif “Kontrabas” pyesində olduğu kimi “Göyrəçin” povestində də öz içinə qapanan, insanlardan və cəmiyyətdən qaçan insan obrazını böyük bir ustalıqla yaradır. Müəllif həm yazır, həm düşündürür. Doğrudanmı bu obrazları cəmiyyətdən uzaqlaşmağa məcbur edən onların çətin keçən və üzlərinə gülməyən həyat hekayələridir? Xeyr, “Kontrabas”da ciddi şəkildə göstərilən sinfi ayrı-seçkilik, insanların özlərini pula satması, kapitalizmin yaratdığı bütün çirkinliklər, irəli getmək, daha çoxunu qazanmaq hərisliyi, şəhvət və ehtirasın insani duyğulara üstün gəlməsi və s. bunun başlıca səbəbləridir. Züskinin digər bir məharəti isə baş qəhrəmanları həm bütün bu səbəblərə görə cəmiyyətdən uzaqlaşan, insanlara nifrət bəsləyən və onlardan qaçan şəxslər kimi, eyni zamanda bütün bu keyfiyyətlərin daşıyıcısı, bəzənsə əksinə yeniliyə tamamilə qapalı, idealizmin köləsi kimi təsvir edir.

Müəllifin “Üç hekayə və bir yamsılama” adlı hekayələr toplusuna daxil olan “Dərinlik arzusu” adlı hekayəsi Züskind yaradıcılığında öz içinə qapanaraq cəmiyyətdən uzaqlaşan obrazlar silsiləsinin davamıdır. Bu əsərdə də müəllif mövzunu qələmə almaqla kifayətlənmir, bu günün elm və sənət adamlarını, o cümlədən hər kəsi maraqlandıran ciddi bir məsələyə toxunur – Dərinlik! Bu dərinlik mənəvi bir anlama sahibdir. Əsərin qısa məzmunu belədir: Gənc bir rəssam qadın öz rəsm sərgisində heç də pis niyyəti olmayan, əksinə onu çəkməyə və düşünməyə daha da həvəsləndirmək istəyən bir tənqidçinin “Gördüyünüz iş istedadla, zövqlə görülüb, amma sizdə dərinlik çatışmır” ifadəsinə ilk anda əhəmiyyət verməsə də, səhəri gün bir qəzetdə həmin tənqidçinin bu haqda yazdığı məqaləsini oxuduqda ciddi-ciddi düşünməsi ilə başlayır. Gecələrlə-gündüzlərlə dayanmadan rəsm əsərlərini gözdən keçirir, yenilərinə çəkməyə çalışır, şəhər kitabxanasına gedib müxtəlif kitablar oxumağa, əsərlərinə necə dərinlik qata biləcəyi haqda fikirlər əldə etməyə çalışır. Lakin bütün bu cəhdləri ona axtardığı dərinliyi qazandıra bilmir. Əksinə onu uçuruma sürükləyir. Tədricən depressiyaya düşür, dostlarından, öz gözəl həyatından uzaqlaşır, rəsm çəkməkdən də imtina edir və otağına qapanıb dayanmadan içir. Tək düşündüyü isə niyə dərinlik qazana bilməməsidir. Çox keçmir ki, şəhərə bu istedadlı gənc rəssamın intihar xəbəri yayılır. Səhəri günsə bu haqda həmin tənqidçinin yeni bir məqaləsi dərc olunur. Məqalənin məzmunu gənc və istedadlı rəssam olan bu qadının öz çevrəsindəki insanlar tərəfindən təsdiq tapa bilməməsi, sənətə və insana lazımı dəyərin verilməməsi haqdadır. Beləcə müəllif tənqidçi vasitəsilə biz insanların ətrafımızda baş verən yaxşı və ya pis şeylərə, həmçinin düşünən və axtaran sənət insanlarına qarşı necə biganə olmağımızı, həyatın mənasına varmadan onu necə boşluqda keçirməyimizi vurğulamağa çalışır. Hekayə bu gün üçün də çox aktual olan bu məsələni əhatə etməklə bizlərə bir növ güzgü tutur.

Göründüyü kimi, Züskindin əsərlərinə nəzər yetirdikdə onun bütün əsərləri üçün eyni bir cəhətin xarakterik olmasının şahidi oluruq. Bu cəhət isə cəmiyyətdən uzaqlaşmaq və öz iç dünyasına qapanmaqdır. Bu ya yuxarıdakı hekayədə olduğu kimi bir depressiya halı, ya “Kontrabas”da olduğu kimi ədalətsizlik və bərabərsizliyin hökm sürdüyü cəmiyyətə qarşı üsyan, ya da “Göyrəçin”də olduğu kimi, həmin cəmiyyəti təmsil edən, yenilikdən çəkinən və köhnəlik

tərəfdarı qorxaq zehniyyətlərin təcəssümü olaraq qarşımıza çıxır. Züskind bütün bu məsələlərə ya modernizmin açıq ifşa üsulu ilə, ya psixologiyamıza təsir etməklə, ya da düşüncələri alt-üst edən postmodern bir üslubla toxunur. Hansı yolu tutmasından asılı olmayaraq müəllif öz “dərd”ini oxucuya çatdırmağı və onu düşündürməyi ustalıqla bacarır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Arslan N. Postmodern edebiyat bağlamında Patrick Süskindin “Koku” adlı romanı. İstanbul, 2006. 84 Səh.
2. Eslek M. P. Süskindin “Kontrbas” tiyatro metnində Müzik, Gürültü ve Toplumsal Cinsiyet çalışmaları. Online Journal Of Music Sciences. 2017. Səh. 67 – 85.
3. Kızıler Funda. Süskindin postmodern anlatı evreninde bir paradigma olarak kütleleşen ve sinemaya uyarlanan metni: Das Parfum. Səh 33 – 47.
4. Süskind P. Güvercin. İstanbul. “Can Yayınları”. 2013. 89 Səh.
5. Züskind P. Parfümer. Bir qatilin tarixçəsi. Bakı. “Qanun”. 2017. 304 səh.
6. Züskind P. Ətriyatçı. Bir qatilin tarixçəsi. Roman və hekayə e-toplusu. Milli Virtual Kitabxana. Bakı. 2012. 142 səh.

İnternet resursu:

7. <http://www.ast.krakow.pl/kontrabasista>

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında az tədqiq olunmuş bir məsələyə - Patrik Züskind yaradıcılığı və bu yaradıcılığın təməlinə duran cəmiyyətdən təcrid olunma probleminə baxılmışdır. Züskindin yaradıcılığından üç əsər üzərində daha geniş durulmuşdur: “Kontrabas” monopyesi, “Göyərçin” povesti, “Dərinlik arzusu” hekayəsi. Əsərlərin məzmunu haqda qısa məlumatlar verilməklə birlikdə bu əsərlərdə yer alan obrazların cəmiyyətdən uzaqlaşmalarının, öz içlərinə qapanmalarının səbəbləri araşdırılmışdır. Hər üç əsər və bu əsərlərin baş qəhrəmanları arasındakı oxşarlıqlar da diqqətə çatdırılmışdır. Məqalədə P.Züskindin həyatı haqqında qısa məlumata və müsahibələrindən kiçik parçalara da yer verilmişdir.

Açar sözlər: Patrik Züskind, cəmiyyətdən uzaqlaşma, istismar, Kontrabas, Göyərçin, Dərinlik həsrəti

Rəyçi: dos. N.A.Həsənov